

Türküstan

www.turkustan.az

**Aydın
Qasımlı**

*Filologiya üzrə
fəlsəfə doktoru*

Bizim yazar

Rüstəm onların arxasınca beş minlik süvari dəstəsi göndərmiş, vəziyyətin ağır olduğunu gören Sultanəli 1494-cü ildə təcili Sufi emirlərinin yığıncasını çağıraraq balaca İsmayılı "Səfəviyyə ordeni"nin başçısı kimi öz xələfi təyin etmiş və qardaş-

nun, Zülqədər tayfasından olan həkim Ubanın və xüsusilə Hüseyn bəy Lələnin müstəsna xidmətləri olmuşdur.

Keşməkeşli uşaqlıq dövrü keçirən, iki yaşından altı yaşına qədər dörd il yarım həbsdə qalan, altı il də müxtəlif yerlərdə Qızılbaşlar tərəfindən qorunan İsmayıl nəhayət, 13 yaşında 1499-cu ildə atası Şeyx Heydərin müridləri olan Hüseyn bəy Lələ Şamlının, Əbdüləli bəy Dədənin, Hadim bəy Xülağanın, Rüstəm bəy Qaramanlının, Bayram bəy Qaramanlının, İlyas bəy Ayqutoğlu Xunuslunun və Qara Piri bəy Qacarın müşaiyəti ilə Lahicandan Ərdəbilə yola düşmüşdü. Yol boyu Səfəvilərin tərəfdarları olan Qızılbaşlar onlara qoşulmuş və İsmayıl 1500 nəfərlik qoşunu ilə Ərdəbilə daxil olmuşdur.

Ərzincanda keçirilən müşavirədə ilk və əsas zərbəni Səfəvilərin düşməni olan Şirvanşah Fərrux Yasara vurmaq qərarə alınmışdı. Çünki Qızılbaş şialərin nəzərində Şirvan hakimləri I Xəlilullah və oğlu Fərrux Yasar İsmayılın babası Şeyx Cüneydi və atası Şeyx Heydəri öldürən "ye-zid" idilər. Ona görə də İsmayılın başçılığı ilə Qızılbaş qoşunu 1500-cü ilin payızında Kür çayını keçərək, Şirvan ərazisinə daxil olmuş və 1500-cü ilin sonunda Şirvanşahları məğlub edərək, Fərrux Yasarın başını kəsmiş, qışı Muğanda keçirərək, 1501-ci ilin yazında Şirvanşahlara bağlı olan Bakı qalasına hücum etmiş, şəhəri tutaraq, Şirvanşahların xəzinəsini ələ keçirmiş, Şirvanşah I Xəlilullahın sərdabəsini dağıdaraq, qəbrini açmış və sü-

sə də Murad şah rədd cavabı vermiş, bununla da 1503-cü ilin iyun ayında Səfəvilərlə Ağqoyunlu Murad şah arasında Həmədan yaxınlığındakı Almaqulağlı adlı yerdə döyüş baş vermişdi. Döyüşdə məğlub olan Murad Şiraza qaçmış, Şah İsmayıl onu təqib edərək Şirazi ələ keçirmiş və bununla da Ağqoyunlu dövlətinin varlığına son qoyulmuşdur. Beləliklə Şah İsmayıl 3 il müddətində Şirvanşah Fərrux Yasarı, Ağqoyunlu Əlvənd Mirzəni və Murad şahı məğlub edərək, Səfəvilər dövlətinin ərazilərini xeyli genişləndirmiş, daha sonra Qumu, Kaşanı, İsfahanı, 1505-ci ildə Yəzd və Kirmanı, 1508-ci ildə isə Xorasan istisna olmaqla bütün farsistanı, indiki Ermənistanı və Ərəb İraqını zəbt edərək, dövlətin tərkibinə qatmış, Şərqdə

Böyük Azərbaycanın İftixarı Şah Xətai

Şeybani Xanın Özbək xanlığı, Qərbdə isə Osmanlı dövləti ilə həmsərhəd olmuşdur.

1507-1508-ci illərdə Səfəvilərin Kiçik Asiyada hərbi əməliyyatları aparmasından və xüsusilə Xorasan hakimi Teymurlu Hü-

XIII əsrin sonlarından başlayaraq Azərbaycanın güneyində qapalı biddət şəklində inkişaf edən inqilabi müxalifət nəhayət, XV əsrin II yarısından başlayaraq açıq şəkildə xalq arasında şialiyi yaymağa başlamış, hakimiyyət uğrunda mübarizəni genişləndirmişdi. Əlli illik gərgin mübarizədən və xeyli şəhid verdikdən sonra 1500-cü ilin sonunda 13 yaşlı İsmayıl Şirvan hakimi Fərrux Yasarı məğlub edərək 1501-ci ildə Bakını tutmuş, 1501-ci ilin ortalarında Naxçıvan ərazisində Ağqoyunlu Əlvənd Mirzənin qoşunlarını darmadağın edərək, 1501-ci ilin payızında tənənəli şəkildə Təbrizə daxil olaraq "Şah" elan olunmuş və beləliklə də Azərbaycan Səfəvilər Dövlətinin əsası qoyulmuşdur.

Ata tərəfdən Səfəvi, ana tərəfdən Ağqoyunlu Türk boylarından olan İsmayıl 1487-ci ildə Ərdəbilə anadan olmuşdur. Atası Şeyx Heydər döyüşdə şəhid olduğundan o, Ağqoyunlu Uzun Həsənin oğlu, dayısı Yaqub padşah tərəfindən anası və qardaşları - Sultanəli və İbrahimlə birlikdə əsir alınmış, Şiraz yaxınlığındakı İstəxr qalasına salınmış və dörd il yarım orada həbsdə qaldıqdan sonra nəhayət, Ağqoyunlu Rüstəmin hakimiyyətə gəlməsi (1492) ilə həbsdən azad edilmişdi. Ağqoyunlu Rüstəm padşah İsmayılın böyük qardaşı Sultanəlini Ərdəbilin müstəqil hakimi təyin etmişdi. Sultanəli Baysunquru məğlub etdikdən sonra Səfəvi tərəfdarları Ərdəbilə axışmağa başlamasından qorxuya düşən Rüstəm Şeyx Heydərin övladları Sultanəli, İbrahim və İsmayılı Ərdəbilədən Təbrizə öz qərargahına gətirərək onların üzərinə ciddi nəzarət qoymuş və hətta bununla kifayətlənməyərək, onlara qarşı sui-qəsd də təşkil etmiş, lakin sui-qəsdin üstü açıldığından Sultanəli qardaşları və yaxın adamları ilə birlikdə Təbrizi tərk edərək, Ərdəbilə doğru irəliləmişdi. Bunu bilən

lərinin Ərdəbilə yola salaraq, Rüstəmin qoşunları ilə vuruşmuş və bu qeyri-bərabər döyüşdə şəhid olmuşdur. Sultanəlinin ölümündən sonra Ağqoyunlu sərkərdəsi Ayba Sultan Ərdəbilə daxil olaraq, Səfəvi tərəfdarlarının xeyli hissəsini qılınca qəçirmiş, lakin Qızılbaş tərəfdarları İsmayılı xilas edərək, gizlətmişdilər. İsmayılın gizlədilməsində Qızılbaşlardan Rüstəm bəy Qaramanlının, Mənsur bəy Qıpçağın, İsmayılın bibisi Paşa Xatu-

İsmayıl öz dəstəsi ilə 1499-1500-cü ilin qışını Astaranın Ərçivan bölgəsində keçirmiş, 1500-cü ilin yazında Ərçivandan Göyçə gölünün sahilinə gələrək, ordan Doqquz Ulana, ordan Mingölə, daha sonra isə Kağızman-dan Sarıqaya yaylağını aşaraq Ərzincana gəlmişdi. Artıq Ərzincanda İsmayılın bayrağı altında Şamlı, Rumlu, Ustaclı, Təkəli, Zülqədər, Əfşar, Qacar, Vasaq kimi Türk tayfalarından ibarət 7 minlik qazi ordusu toplanmışdı.

müklərini yandırmışdılar.

Şirvanda qələbədən sonra Şeyx İsmayıl xeyli məşhurlaşmış və Ağqoyunlu Əlvənd Mirzənin vassalları və hətta yaxın adamları belə onu tərk edərək, Qızılbaşlara qoşulmuşdular. Şeyx İsmayıl, Qara Piri bəy Qacar və İlyas bəy Halvaçioğlu ilə birgə öncə Ağqoyunlu ordu komandanı Osman bəy Mosullunu, Daha sonra isə Ağqoyunlu Əlvənd Mirzəni Şərrur düzündə məğlub edərək, 1501-ci ilin payızında tənənəli şəkildə Təbrizə daxil olaraq özünü "Şah" elan etmiş, beləliklə də ilk paytaxtı Təbriz olan Azərbaycan Səfəvilər Dövlətinin əsası qoyulmuşdur.

Ağqoyunlu Əlvənd Mirzənin məğlubiyətindən sonra Ağqoyunlu Murad şah Həmədanda qoşununun qalıqlarını toplayaraq, Səfəvilərə qarşı hücumu hazırlamışdı. Şah İsmayıl 1503-cü ildə öz müridi Qəmbər Ağanı Murad şahın yanına göndərərək, Səfəvilərlə Ağqoyunluların qohum olduqlarını xatırlatmış və onun tabe olmasını tələb etmiş-

seyin Baykaranın ölümündən istifadə edən Özbək hakimi Şeybani Xan Xorasana hücum edərək oranı tutmuş, Şah İsmayıl məktub göndərərək hakimiyyətdən əl çəkib ona tabe olmasını tələb etmişdi. Şeybani Xanın bu tələbinə cavab olaraq, İsmayıl böyük qoşunla Xorasana yürüş etmiş və 1 dekabr 1510-cu ildə Mahmud çayının yatağında Səfəvi qoşunları Şeybani Xanın qoşunlarını məğlubiyətə uğratmış, Şeybani Xan da döyüşdə öldürülmüşdü. Bununla Şah İsmayıl Herat, Mərv və Bəlx şəhərləri də daxil olmaqla Xorasana ələ keçirmiş, Şah İsmayılın yardımı ilə Teymurlu Babur Şah da Səmərqənd və Buxarayı geri qaytararaq, bu ərazidə özbəklərin nüfuzunu xeyli zəiflətməmişdi. Şeybani Xan üzərindəki qələbədən sonra Amu-Dəryadan Fərat çayına qədər olan ərazilər Şah İsmayılın hakimiyyəti altına keçmiş və bununla da Səfəvilər dövlətinin qüdrəti xeyli artmışdı.

(ardı gələn sayımızda)

Keşməkeşli uşaqlıq dövrü keçirən, iki yaşından altı yaşına qədər dörd il yarım həbsdə qalan, altı il də müxtəlif yerlərdə Qızılbaşlar tərəfindən qorunan İsmayıl nəhayət, 13 yaşında 1499-cu ildə atası Şeyx Heydərin müridləri olan Hüseyn bəy Lələ Şamlının, Əbdüləli bəy Dədənin, Hadim bəy Xülağanın, Rüstəm bəy Qaramanlının, Bayram bəy Qaramanlının, İlyas bəy Ayqutoğlu Xunuslunun və Qara Piri bəy Qacarın müşaiyəti ilə Lahicandan Ərdəbilə yola düşmüşdü. Yol boyu Səfəvilərin tərəfdarları olan Qızılbaşlar onlara qoşulmuş və İsmayıl 1500 nəfərlik qoşunu ilə Ərdəbilə daxil olmuşdur...